

۱- آیین ها و باورهای کهن آریایی براساس اساطیر کهن و مندرجات اوستا چگونه بود؟

۲- چرا آریایی ها برای خدایان خویش معابد نمی ساختند؟

۳- تعالیم زرتشت بر چه اساسی استوار است؟

۴- تعالیم زرتشت را بنویسید؟

دین و اعتقادات

درس ۱۴

دین و باورهای دینی در طول تاریخ، جایگاه مهمی در زندگی اجتماعی و شکل دادن به اندیشه و رفتار انسان داشته است. این باورها و ارزش ها در پیدایش و فراز و فرود تمدن ها نیز بسیار اثرگذار بوده اند. در این درس، شما با بررسی باورهای دینی ایرانیان در عصر باستان، تأثیرات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی آنها را تجزیه و تحلیل می کنید.

باورهای کهن آریایی

دینی را اجرا می کردند. اقوام آریایی بر خلاف مردمان ایلام، بین النهرین، یونان و ...، برای خدایان خویش معابد باشکوه نمی ساختند. آنان اعتقاد داشتند که نفوذ و قدرت خدایانشان محدود به ناحیه و شهر خاصی نیست، بلکه تمام قلمرو گیتی را در برمی گیرد. آریاییان همچنین برخی عناصر طبیعی مانند آب، آتش و خاک را مقدس می شمردند.

چنان که از اساطیر کهن و مندرجات اوستا و سنگ نوشته ها برمی آید، اقوام آریایی مهاجر به ایران همچون آریایی های هند، خدایان متعددی را می پرستیدند و آنها را بَع (خدا/خدایگان)، آهوزه (سرور) و اَمَر تا (بی مرگ) می خواندند. آنان برای خشنودی خدایان، حیوانات را قربانی می کردند و سرودها و نیایش های گوناگونی می خواندند. افرادی با عنوان مُغ، مراسم و تشریفات

یک توضیح



مشهورترین خدایانی که اقوام کهن ایرانی می پرستیدند، عبارت بودند از: میترا، خداوند پیمان، خورشید و نظم و عدالت؛ بهرام (وَره رام)، خدای مغلوب کننده دیوان و پیروزی بخش جنگجویان؛ آناهیتا، ایزدبانوی آب؛ تیشتر (تیر)، خدای باران؛ زَرَوَن، خدای زمان.

زرتشت و تعالیم او

زرتشت، پیام آور دین زرتشتی، در میان ایرانیان باستان ظهور کرد. اطلاع دقیقی درباره زمان و مکان تولد و مرگ این پیامبر ایران باستان در دست نیست. اخبار پراکنده ای که درباره زندگی و سرنوشت او در کتاب اوستا و دیگر متون زرتشتیان آمده است، اغلب جنبه افسانه ای دارد تا تاریخی. به هر حال، بیشتر پژوهشگران احتمال می دهند که زرتشت در قرن های هفتم و هشتم پیش از میلاد می زیسته است.

تعالیم زرتشت اساس تعالیم زرتشت بر یگانگی و پرستش آهوره مزدا قرار دارد. بر پایه آموزه های زرتشت، آهوره مزدا، آفریدگار آسمان ها و زمین، خورشید، ماه و ستارگان، آب ها و گیاهان، روشنایی و تاریکی است. هیچ چیز از دایره قدرت و خواست او بیرون نیست. مطابق تعالیم زرتشتی، گروهی



○ نگاره خیالی زرتشت در آتشکده یزد

۵- در تعالیم زرتشت امشا سپندان ها چه گروهی هستند؟

۶- در تعالیم زرتشت منظور از روز واپسین چیست؟

۷- درباره کتاب اوستا شرحی بنویسید؟

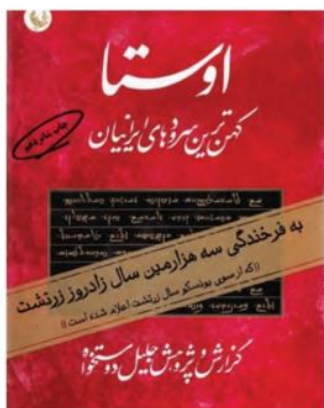
۵ (گروهی) از موجودات الهی که امشاسپندان یا جاودانان مقدس خوانده^۶ از دیگر آموزه‌های مهم زرتشت، اعتقاد به جهان آخرت و روز واپسین است؛ روزی که درباره اعمال انسان در جهان، داوری خواهد شد. نیکان به گروه یاران آهوره مزدا خواهند پیوست و بدان به دوزخ افکنده و برده اهریمن خواهند شد. زرتشت با برخی از آداب نیایش رایج در جامعه خود، که میراث دوران گذشته بود، مانند قربانی کردن و کشتار بی‌رویه حیوانات به‌ویژه گاو مخالف بود و برگزارکنندگان آنها را نکوهش کرده است. ۴

بررسی شواهد و مدارک

- ۱- «ای آفریننده بزرگ و دانا، از راه خرد و بینش و الهام، راز پدیدآمدن آفرینش را از روز ازل به من بیاموز تا حقیقت را به مردم جهان آشکار سازم». یسنا، فصل ۲۸، بند ۱۱
- ۲- «ای مردم، این حقیقت را به گوش هوش بشنوید و با اندیشه‌ای روشن و ژرف‌بینی آنها را بررسی کنید. هر مرد و زن، راه نیک و بد را شخماً برگزینید. پیش از فرا [رسیدن] روز واپسین همه به پا خیزید و در گسترش آیین راستی بکوشید». یسنا، فصل ۳۰، بند ۲
- ۳- «کسی که به سوی راستی و پاکی روی آورد، جایگاهش سرای روشنایی یا بهشت خواهد بود، ولی شخص دروغگو و بدکار زمانی در از، با شیون و افسوس در تیرگی به سر خواهد برد». یسنا، فصل ۳۱، بند ۲۰

فعالیت ۱

گزیده‌های بالا از سروده‌های زرتشت در کتاب اوستا را مطالعه کنید و پاسخ دهید که هریک از این گزیده‌ها ناظر بر کدام یک از اصول اعتقادی زرتشت است.



۷ (اوستا): کتاب مقدس ایرانیان باستان و زرتشتیان، اوستا نام دارد. بر پایه داستان‌های باستانی، نسخه‌ای از اوستا که در زمان هخامنشیان بر پوست گاو نوشته شده بود، بر اثر آتش‌سوزی تخت جمشید به دست اسکندر مقدونی از بین رفت. چند قرن بعد، یکی از پادشاهان اشکانی به نام بلاش یکم، اوستا را گردآوری کرد. به هر حال، چنین به نظر می‌رسد که اوستا تا قرن‌ها به صورت شفاهی و سینه به سینه نقل می‌شده است، تا آنکه در قرن ۴ م. و در زمان شاپور دوم ساسانی به خط و زبان اوستایی نگارش یافت. ۷

یک توضیح



اوستای کنونی فقط شامل بخش کوچکی از اوستای کهن است. آنچه امروز از اوستا باقی مانده، دارای پنج بخش است: یَسنا، ویسَرد، یَشت ها، وَندیداد و خُرده اوستا. سرودها و سخنان زرتشت با عنوان گاهان یا گاث ها، قسمتی از یَسنا را تشکیل می دهد و قسمت های دیگر اوستا را پیروان او تألیف کرده اند. موضوع های اصلی اوستا را ستایش و نیایش اهوره مزدا، آمشاسپندان، ایزدان و نکته هایی درباره اخلاق و آداب دینی و داستان های کهن ایران باستان تشکیل می دهد.

دین و عقاید ایرانیان باستان از دوران ماد تا ساسانیان

مادی ها: درباره دین مادی ها اخبار چندانی در دست نیست، اما شواهدی وجود دارد که نشان می دهد آنها اهوره مزدا و برخی از خدایان کهن ایرانی همچون میترا را ستایش می کرده اند. ^۹ روحانیون مادی که مَغ نامیده می شدند، برگزاری آیین های دینی از جمله خواندن نیایش ها و سرودها و رسم قربانی کردن را برعهده داشتند. مغان، بعدها که به تدریج دین زرتشتی را پذیرفتند، به پیشوایان دینی جامعه زرتشتی تبدیل شدند. آنان نقش مهمی در آمیختن باورهای دینی کهن خود با تعالیم زرتشت داشتند. ^۹

هخامنشیان: با اینکه سنگ نوشته ها، نوشته های یونانی به ویژه تاریخ هرودت و نیز کاوش های باستان شناسی، آگاهی های ارزشمندی درباره باورها، آداب و مراسم دینی پارسیان ارائه می کنند، ^{۱۰} اما پژوهشگران برجسته ایرانی و غیرایرانی در خصوص پیروی هخامنشیان از دین زرتشتی، اختلاف نظر دارند. عده ای از آنان، بر پایه برخی از مندرجات سنگ نوشته ها و دیگر شواهد تاریخی، استدلال می کنند که هخامنشیان زرتشتی بوده اند و گروهی دیگر این نظر را قبول ندارند و می گویند، شاهان هخامنشی به باورهای کهن ایرانی اعتقاد داشته اند.

بررسی شواهد و مدارک

متن ۱: گزیده ای از سنگ نوشته داریوش بزرگ در کاخ آپادانای شوش

«خداي بزرگ است اهوره مزدا که اين زمين را آفرید که آن آسمان را آفرید که برای مردم شادی آفرید که داریوش را شاه کرد یک شاه از بسیاری....

... من اهوره مزدا را پرستش می کنم. اهوره مزدا مرا یاری داد. ... آنچه من کردم همه را به خواست اهوره مزدا کردم».

متن ۲: گزیده ای از سنگ نوشته اردشیر دوم هخامنشی در کاخ آپادانای همدان

«اردشیر شاه بزرگ، شاه شاهان، شاه کشورها، شاه در این زمین ... این کاخ را به خواست اهوره مزدا، آناهیتا و میترا بنا کردم. اهوره مزدا، آناهیتا و میترا مرا از هر بدی بیابند و این را که بنا کرده ام خراب نکنند و از آسیب نگاه دارند».

متن ۳: تاریخ هرودت، کتاب اول، بند ۱۳۱

«چنان که من می دانم ایرانیان این رسم ها را دارند؛ آنان برافراشتن تندیس خدایان و پرستشگاه ها و محراب ها را ناروا می دارند و کسانی را که چنین کنند، نادان می شمارند. زیرا چنان که من تصور می کنم آنان همانند یونانیان خدایان را به گونه و سرشت مردمان نمی انگارند، بلکه همه گنبد آسمان را زئوس [هرودت، اهوره مزدا را همان زئوس پنداشته] می نامند و بر فراز بلندترین قلعه کوه ها [برای] او قربانی می کنند. آنان همچنین برای خورشید، ماه، زمین، آتش، آب و بادهای یزش (ستایش و نیایش) می کنند».

۱۰- رفتار کوروش کبیر با آداب و رسوم مردم سرزمین های فتح شده چگونه بود؟

۱۱- فرمانروایان معمولاً نسبت به آیین ها و معابد سرزمین های فتح شده چگونه برخورد می کردند؟

۱۲- وضعیت دین زرتشت در دوره اشکانی چگونه بود؟

فعالیت ۲

گزیده متن های صفحه قبل را به دقت مطالعه کنید و پس از همفکری با یکدیگر، به پرسش های زیر پاسخ دهید.
الف - شواهدی که دلالت بر زرتشتی بودن هخامنشیان می کنند، کدام اند؟
ب - هرودت به چه تفاوت هایی درباره باورهای ایرانیان عصر هخامنشیان با اعتقادات یونانیان باستان اشاره کرده است؟

خدایان آنان اهانت می کردند. (۱۱)
سلوکیان و اشکانیان: اسکندر مقدونی و شاهان سلوکی کوشش بسیار کردند تا زبان، فرهنگ و باورهای یونانی را در ایران ترویج کنند، اما بیشتر ایرانیان بر دین، سنت ها، آداب و رسوم نیاکان خود باقی ماندند. از این رو، در دوران سلوکیان و اشکانیان، علاوه بر اهوره مزدا، خدایان کهن ایرانی همچون مهر و آناهیتا هم ستایش می شدند. برخی از پادشاهان اشکانی، به تقلید از یونانیان، معابدی را برای آناهیتا ساختند.

در قلمرو پهناور حکومت هخامنشیان، گروه ها و اقوام متعدد با فرهنگ و اعتقادات گوناگون زندگی می کردند. پادشاهان هخامنشی مردم را در پیروی از دین خود آزاد می گذاشتند و فرهنگ و عقاید اقوام تابع حکومت خود را محترم می شمردند. (۱۰) رفتار آزادمنشانه کورش بزرگ با مردمان مغلوب، و احترام او به دین و آداب و رسوم این مردمان در آن زمان پدیده جدیدی بود. سطرهایی از منشور کورش، به این مطلب اشاره دارد که او وقتی بابل را بدون خونریزی و غارت فتح کرد، به نیایش و ستایش مردوک، خدای بزرگ بابلیان پرداخت. (۱۰) در حالی که فرمانروایان آن زمان، معمولاً پس از تسخیر شهر یا کشوری، ساکنان آنجا را قتل عام، معابدشان را غارت و به



بقایای معبد آناهیتا در کنگاور

شاهان این سلسله به نام بلاش یکم (حکومت ۷۸-۵۱ م.) دستور داد متون پراکنده اوستا گردآوری شود. برخی از شاهان اشکانی تصویر آتشدانی را که نشانه گرایش آنان به

در اواسط دوره اشکانیان، دین زرتشتی نفوذ و گسترش چشمگیری یافت و برخی از پادشاهان اشکانی به این دین گرویده و یا از آن پشتیبانی کردند. گفته می شود یکی از

کیش زرتشتی بود، بر روی سکه‌های خود نقش کرده‌اند.)^{۱۲} آسیای صغیر راه یافت و در آنجا به کیشی مستقل تبدیل شد و سپس به اروپا رسید. در عهد اشکانی، ستایش ایزد مهر (میترا) به قلمرو روم در

جست و جو و کاوش

با راهنمایی دبیر خود، درباره مهرپرستی و رواج آن در آسیای صغیر و قلمرو امپراتوری روم در دوره اشکانیان تحقیق کنید.

همچون دوره هخامنشی، حکومت ایران را پناهگاه مناسبی برای خود می‌شمردند. پیروان دین مسیح هم که در معرض آزار و اذیت حکومت روم قرار داشتند، در قلمرو اشکانیان احساس امنیت و آزادی می‌کردند. آیین بودایی از آیین‌هایی بود که در آن دوره به ایران نفوذ کرد و مبلغان بودایی در سرزمین‌های شرقی حکومت اشکانی به تبلیغ اندیشه و آموزه‌های بودا می‌پرداختند. براساس گزارش یکی از مورخان چینی، شاهزاده‌ای از خاندان اشکانی برای نخستین بار کتاب‌های بودایی را به زبان چینی ترجمه کرد.^{۲ پرسش}

اشکانیان نیز همانند هخامنشیان، حامی سیاست آزادی دینی بودند. ایرانیان و دیگر مردمانی که در سرزمین‌های تحت فرمانروایی حکومت اشکانی زندگی می‌کردند، در ستایش خدایان و انجام مراسم دینی خود آزاد بودند. (آزادی دینی اشکانیان زمینه مناسبی را برای همزیستی مسالمت‌آمیز پیروان دین‌ها و عقاید مختلف فراهم آورد. از این رو، یونانی‌تبارانی که در ایران می‌زیستند، بدون هیچ مزاحمتی خدایان خود را می‌پرستیدند. مجسمه‌هایی از این خدایان در کاوش‌های باستان‌شناسی پیدا شده است. یهودیان نیز



❶ تندیس بودا در بامیان در شمال افغانستان کنونی که توسط طالبان تخریب شد.

۱۳- منابع آگاهی درباره دین ساسانیان شامل چه مواردی می شود؟

۱۴- چرا دوره ساسانیان در تاریخ دین زرتشت اهمیت بسزایی دارد؟

۱۵- سلسله مراتب موبدان زرتشتی در دوره ساسانیان چگونه بود؟ و چه وظیفه ای داشتند؟

۱۶- چه عواملی باعث شد موبدان اوستا را به صورت مکتوب در بیاورند؟

ساسانیان: درباره وضعیت دین در دوره ساسانی و سیاست دینی ساسانیان، اخبار و آگاهی‌های بیشتری در دسترس است. منابع این اخبار و آگاهی‌ها عبارت‌اند از (سنگ‌نوشته‌ها، ۱۳ یونانی و رومی و نیز شاهنامه فردوسی). ۱۳



○ طاق بستان، آهوزه مزدا (سمت راست) هنگام اعطای حلقه قدرت به اردشیر دوم و یا به قولی شاپور دوم ساسانی، ایزد میترا (سمت چپ)

الهیات زرتشتی در دوره ساسانی

برای تصمیم‌گیری در مسائل مهم حکومتی، با موبدان مشورت می‌کردند. پس از موبدان موبد، سلسله مراتبی از روحانیان جای می‌گرفتند که عهده‌دار مسئولیت‌هایی مانند قضاوت و دادرسی، اداره آتشکده‌ها، اجرای مراسم و آداب مذهبی و تعلیم آموزه‌های زرتشتی بودند. تا آن زمان، موبدان ترجیح می‌دادند که مطالب کتاب اوستا را به حافظه بسپارند و به صورت شفاهی به دیگران منتقل کنند، ولی (تحولات دینی ۱۶ این عصر، از جمله پیشرفت دین مسیح در قلمرو ساسانی و در گرفتن مباحثات اعتقادی میان پیروان ادیان مختلف، موجب شد موبدان برای اینکه در مقام بحث و جدل، سند و مدرک

۱۴) دوره ساسانیان اهمیت بسزایی در تاریخ دین زرتشتی دارد؛ چرا که حکومت ساسانی، این دین را دین رسمی ایران اعلام کرد. با این اقدام، دین و سیاست به هم گره خوردند. از یک سو، پادشاهان ساسانی به پشتیبانی کامل از دین رسمی پرداختند و از سوی دیگر روحانیان زرتشتی، قدرت و حاکمیت پادشاهان ساسانی را تأیید کردند. گسترش و رسمیت یافتن دین زرتشتی، نفوذ و قدرت روحانیان زرتشتی را به طرز چشمگیری افزایش داد. در رأس آنان، روحانی برجسته‌ای با عنوان موبدان موبد قرار داشت که از جایگاه بلندی در دربار برخوردار بود. پادشاهان ساسانی معمولاً

۱۷- درباره آتشکده های زرتشتی شرحی بنویسید؟

۱۸- نام دو کتاب که در دوره ساسانیان بر پایه آیین زرتشت به زبان پهلوی نوشته شده اند را بنویسید؟

در اختیار داشته باشند، اقدام به مکتوب کردن اوستای شفاهی کنند؛ هرچند همچنان به نقل شفاهی آن رغبت بیشتری داشتند. (۱۶)



کر تیر موبد بزرگ در سنگ نگاره بهرام دوم - نقش رستم



سکه ساسانی با نقش آتشدان

شکوهمندتر از دیگر آتشکده ها بودند. (۱۷)
در عصر ساسانیان، اوستا به زبان پهلوی ترجمه و شرح و تفسیرهایی بر آن نوشته شد. همچنین کتاب های اعتقادی براساس تعالیم زرتشت به زبان پهلوی تألیف شد. از جمله (مهم ترین و مفصل ترین این کتاب ها باید از دینکرد نام برد که دانشنامه ای مشتمل بر عقاید زرتشتی است. کتاب

در دین زرتشتی، آتش، عنصری مقدس بود و زرتشتیان با نیایش در برابر آتش، اهوره مزدا را ستایش می کردند. به همین دلیل در دوره ساسانیان آتشکده های بسیاری در شهرها و روستاهای ایران ساخته شد. سه آتشکده آذربایجان مهر در خراسان، مخصوص کشاورزان، آذرگشنسب در آذربایجان، ویژه شاهان و آذر فرنیغ در فارس، خاص موبدان، بزرگ تر و



آتشکده ای نزدیک مشهد متعلق به دوره ساسانی



آتشکده یزد

بُندَه‌ش از جمله دیگر کتاب‌های آن دوره به‌شمار می‌آید. در آغاز دوره ساسانیان، پیروان دین‌های مختلف همچنان در آرامش زندگی می‌کردند، اما با رسمیت یافتن دین زرتشتی و نیرومندشدن موبدان، برخی گروه‌های غیرزرتشتی، همچون مانویان و مسیحیان با مسائل و مشکلاتی رو به رو شدند.

۱۹ (مانویان، پیروان آیین مانی بودند. مانی (۲۷۴-۲۱۶م.) با ترکیب آموزه‌هایی از دین‌های زرتشتی، مسیحی و بودایی، آیین جدیدی را عرضه کرد. او از شاپور یکم اجازه گرفت که عقاید خود را تبلیغ کند. مانی عقیده داشت که او و پیامبران پیش از وی، آمده‌اند تا روح را که از دنیای نور است، از جهان مادی و تاریکی برهانند و انسان را به

۱۸ رستگاری برسانند. مانی و پیروان او، کتاب‌های خود را به زبان‌های مختلف می‌نوشتند و گاه برای تفهیم مطالب، از نقاشی استفاده می‌کردند. مانی عقاید خود را در کتابی با عنوان شاپورگان نوشت و به شاپور هدیه کرد. اما این پادشاه ساسانی بر دین زرتشتی باقی ماند) ۱۹ (موبدان به شدت با آیین مانوی مخالف بودند. آنان پس از شاپور، اقدامات خود را برای نابودی مانی و مانویان تشدید کردند. سرانجام در زمان بهرام یکم، مانی به زندان افتاد و اندکی بعد اعدام شد. پیروان او نیز که تحت تعقیب و شکنجه قرار گرفته بودند، به مناطق مرزی امپراتوری ساسانی و یا سرزمین‌های دیگر گریختند. ۲۰

پرسش‌های نمونه

- ۱ اعتقادات و سیاست دینی شاهان هخامنشی چگونه بود؟
- ۲ سیاست دینی اشکانیان چه آثار و نتایج فرهنگی و اجتماعی در پی داشت؟
- ۳ آثار و پیامدهای سیاسی و دینی رسمیت یافتن دین زرتشتی در دوران ساسانی را بررسی کنید.
- ۴ بررسی کنید که وجود آتشکده‌های سه‌گانه در دوران ساسانیان، با کدام یک از مباحث درس ۱۲ ارتباط دارد.
- ۵ تأثیر رقابت و دشمنی سیاسی میان امپراتوری‌های ساسانی و روم را بر وضعیت مسیحیان ایران شرح دهید.



اپلیکیشن درسی همیار

برنامه رایگان درسی همیار



تمام پایه ها

جواب کتاب ، تدریس و نمونه سوال



همیشه رایگان

برنامه همیار کاملا رایگان میباشد